

Agnieszka Barátka

PhD hallgató, Varsói Tudományegyetem, Magyar Tanszék, Lengyelország

Mondd meg, milyen állat vagy! És én úgy foglak szólítani...

A beszédpartnerek közötti kommunikáció dinamikus kölcsönös folyamat, amelyben a kommunikátor nem csak bizonyos információt közöl a partnerével, hanem figyelmének felkeltésére és fenntartására is törekszik. Így a tartalmi kommunikációval mindig együtt jár valamilyen relációs kommunikáció, amely nyilvánvalóvá teszi a közlő viszonyát a közlés

befogadójához. Ennek a viszonynak a „jelzése az interakciós partner elhárítását, eltávolítását vagy közelítését, vonzását célozza” (Buda 1979: 144).

A kommunikáló felek közötti kapcsolat jellege sokféle kommunikációs csatorna jelzéseinek együttes hatása révén fejeződik ki. A nonverbális csatornák (mimika, tekintet, gesztusok, testtartás, térközsabályozás stb.) jelzései, mint például kacsintás, mosoly, kézzel hívás, érintés, odafordulás vagy elfordulás stb., egyrészt a befogadó figyelmének felkeltésére és irányítására szakosodnak, másrészt árulkodnak a beszédpartnerek nem csak társadalmi, hanem érzelmi kapcsolatának minőségéről is. A nyelvi közlés viszont, mint az emberi kommunikáció legspecifikusabb eszköze, bármilyen tartalom hordozására, így a kommunikációs partnerhez fűződő kapcsolat jellegének (pl. szerelem) különálló és párhuzamosan túlfinomult érzékeltetésére is képes. A címzett jelölésének számos nyelvi lehetősége létezik. Ilyenek többek között a második személyre utaló névmások változatai, az ezekkel egyeztetett személyragok és személyjelek, a különböző nevek, címek, rangok, illetve a foglalkozásra, szerepre utaló főnevek (Domonkosi 2002: 4-5).

Köztudott, hogy a szerelemnek nem csak egy neve van. Ennek egyik bizonyítéka a számtalan kedveskedő és sértő megszólítás, amiknek a szerelmesek igazán széles tárházát ismerik. A leggyakrabban használt megszólítás a keresztnév becézett formája: *Kati*, *Katikám*, *Pisti* stb. Esetleg a kedves személy nevéből egy kisebb-nagyobb módosítással alkotott szó. Erre jó példa Brüll Adél, Ady Endre egyik műzsájának irodalmi neve: a költő az Adél nevet visszafelé olvasva Lédának nevezte szerelmét.

Azonban a fentiek mellett élnek más megszólítási lehetőségek is. A nem keresztnévi megszólítások leggyakrabban birtokos személyjeles becézések, pl. *édesem, drágám, kedvesem, kicsim, szívem, kincsem, aranyom, gyöngyöm, szerelmem, életem, virágom, cicám, mackóm, csillagom napocsám* stb. Ezek a leggyakoribb és legáltalánosabb kedveskedő formák, amelyek a személyjel nélkül is szerepelhetnek: *szivi, édes, nyuszika, bogárka* stb. Vannak olyanok is, amelyek az állandósult használat révén válnak népszerűekké és névszerepet kapnak, ezért nagybetűvel írjuk őket: *Baby, Bébi, Bocika, Macika, Mókuska, Bogyó, Bucika* stb. Külön figyelmet igényel egy másik csoport, amelyet teljesen egyedi, a szerelmesek kreativitását mutató becézgető kifejezések alkotnak, amelyeknek a legtöbb esetben külön történetük van. Ilyennek számíthat a (vitathatatlanul) leghíresebb magyar becenév, amely Ady Endre feleségéé, Boncza Bertáé, aki Csinszkeként vonult be az irodalomtörténetbe és a köztudatba. E különleges név egy tréfálkozásból ered, amikor is Berta egy kitalált lengyel nemes nevével, Csacsinszkynek kezdte hívni Adyt. Majd ez rövidült Csinszkyre, a költő pedig válaszul megalkotta a női név párját, azaz 'Csinszkat', ami annyira megtetszett a feleségének, hogy ezt a nevet kezdte használni.

Jellemző, hogy mind a két csoportban található különböző kedveskedő állatnevek is. Rejtő Jenő *A tizennégy karátos autó* című humoros regényének egyik hőse így szól: „Mondja meg, milyen állat Ön, és én úgy fogom szólítani...”. Ezek a szavak jól bizonyítják, hogy az egyik alapmetafora, amely átszövi az emberi gondolkodást és a nyelv legkedveltebb kifejezőeszközei közé tartozik az EMBER → ÁLLAT metafora. Az állatvilág gyakran szolgál az embereknek, így a szerelmeseknek is, példával, amihez mérni, hasonlítani tudják magukat. Ezt bizonyítja számtalan szólás és közmondás, amelyekben az állatok emberi tulajdonságokkal ruházódnak fel, illetve ezeknek lesznek a példatára. Kétségtelen, hogy az állathasonlatok alkotják az állandósult szóláshasonlatok legtekintélyesebb részét (már az ógörög művekben vagy a Bibliában is igen gyakoriak). A szerelmesek közt pedig egyes állatok kicsinyeinek elnevezése az állat valódi vagy vélt tulajdonságainak révén kedveskedő vagy sértő megszólítássá válhat (Balázsi 2001: 26).

A legnépszerűbb és a leggyakoribb állati becenév a macska / cica és származékai. A magyar nyelvben a macska a játékosság, kecsesség, kedvesség szimbóluma (Balázsi 2001: 27). Az az állat, amelyet szokás simogatni és becézgetni. Kedveskedő megszólításként általában *-m* birtokos személyjellel látjuk el: *macskám, cicám, cicuskám*, de néha enélkül is használatosak a *cica, cicus, cicu, cicuska, cila*. Ezeket elsősorban férfiak szájából hallhatjuk, a *kandúrkám* becézgetés pedig elhangozhat a szerelmes nő szájából, illetve nem kicsinyítő

alakban, azaz *kandúr* formában, rosszálló jelentésben is szerepelhet a nőcsábász szinonimájaként.

A kutya, mint az emberiség legkorábban háziasított állata, a hűség, jószívűség, odaadás jelképe, és talán ennek köszönhetően elképzeltető, vagyis ezzel magyarázható a szeretett férfi *kutyusom*ként, *kis kutyám*ként, illetve *kutyulim*kénk becézése. Ezzel párhuzamosan a kutyagyűlölet általános nyelvi jelenségnek tűnik sok nyelvben, így a magyarban is. A *szuka* szó a legdurvább sértő megszólítások közé tartozik az alkalmi kapcsolatokat kereső nők szidalmazását szolgálva.

A gyakoribb kedveskedő megszólítások közé tartoznak a *mókus* szó és képzős formái: *mókusom*, *mókuska*, *mókuskám*, valamint a *nyuszi* és más formái: *nyuszikám*, *nyuszika*, illetve a *mackó* és képzett alakjai: *maci*, *mackóm*, *mackókám*, *macika*. Érdekes itt hangsúlyozni, hogy az első kettő, azaz a mókus és a nyuszi, kedves teremtmények, ezért válhattak könnyen becéző szavakká, főleg a lányok / nők becenevei, a medve kicsinyítő formáit pedig többnyire mackószerű, lomha férfiakra mondják, akik olyan szóláshasonlatokkal jellemezhetők, mint például 'erős, mint a medve', 'alszik, mint a medve' stb.

Igen gyakoriak a *bogár*, *bogaram*, *bogárkám* formák, amelyek a Katalinbogárka, katicabogár alakjából váltak kedvelt kedveskedő megszólításokká.

A madarak is elég gyakran szerepelnek a kedveskedő megszólításokban. Mindenekelőtt maga a *madár* szó és kicsinyítő képzős alakjai: *madaram*, *madárkám*. Mint a szelídség, tisztaság és béke (bibliai eredetű) szimbóluma, a *galamb* szó könnyen válhatott szinonimáival együtt kedveskedő becenévvé: *galambom*, *galambocskám*, *tubicám*, *gerlicém*. Ezekon kívül a népköltészetben és az irodalomban található még olyan, a madár szóból származó, becéztető megszólítások, mint például a *hattyú*, *fülemüle*, *fecske* (vö. Balácsi 2001: 31-32), *csalogány* (vö. a névfelidéző szókapcsolatok között találjuk „a nemzet csalogányát”, ami Blaha Lujza nevét helyettesíti). Ugyanúgy inkább a költészetben találunk példákat a kedves személynek a pillangóhoz való hasonlítására: *lepkém*, *pillém* – a mindennapi nyelvhasználatban azonban ritka.

Sokkal ritkább az *egérmék* megszólítás vagy a vízi állatok közül a *halacskám*. Ugyanúgy ritkábbak a szamár szó származékai. Mivel a 'szamár' elítélő árnyalatot tartalmaz és tudatlan, gyenge értelmi képességű személyre utal, általában olyan kedveskedő becenevekkel találkozhatunk, mint a *csacsi*, *csacsikám*, illetve *fülesem*. Érdekes itt megjegyezni, hogy több olyan állat van, amelynél szemantikai leértékelődés ment végbe és a mai nyelvhasználatban inkább csak negatív jelentésű, azaz a használata csak sértő megszólítást jelenthet: *disznó* (*Te disznó!*), *barom* (*Te barom!*), *majom*, *liba*, *tyúk*, *tehén*.

Összegezve elmondhatjuk, hogy az állati becenevek között vannak sima főnevek (pl. *cica*), birtokos személyjeles főnevek (pl. *tigrisem*), kicsinyítő képzős alakok (pl. *mókuska*), továbbá birtokos személyjeles kicsinyítő képzős szavak (pl. *mókuskám*), valamint – az eddig nem említett – összetett szavak, amelyek két önállóan élő megszólításból állnak, illetve megszólításból és pl. egy testrésze utaló szóból, vagy egy különálló becézető formát jelentenek, amelynek alapja egy szójáték. Ilyenek például: *cicabogár*, *cicafülcsi*, *macifül*, *nyuszifül*, *kutyafül*, *aranybogár*, *aranyhalacskám*, *nyuszipók*, *mókusbéka*, valamint *cicamica*, *nyuszómuszó*, *nyulam-bulam*. A megszólítási forma kiválasztásának számtalan oka lehet. Az egyik az, hogy a kedveskedő a becenév viselőjének a testalkatára utal, pl. *mackó*, *giliszta* (magas, vékony személy), *csirkeláb* (kicsi kéz, vékony ujjakkal). A használt megszólítások többségében kicsinyítő alakok, illetve a 'kis' melléknévvel bővített becéző formák szerepelnek: *kiscicám*. Azt is érdemes megjegyezni, hogy bár az érett állatok nevei pejoratív jelentésűek (vö. *disznó*, *barom*, *tyúk*, *tehén*, *majom*), kicsinyeik elnevezései könnyen válhatnak kedveskedő megszólítássá: *csirke*, *bocikám*, *kismajom*, *pipém*, *malackám*. Természetesen a mindennapok kedveskedő és sértő megszólítási formái az említetteknel sokkal változatosabbak. A párkapcsolatban egyéniség kérdése, hogy ki mennyire kreatív vagy inkább hagyományos ezen a téren.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

Buda Béla (1979): *A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei*, Budapest.

Balázsi József Attila (2001): „*Minek nevezzetek?*” *Kedveskedő megszólítások a magyar és az orosz nyelvben* In. Gecső Tamás: *Kontrasztív szemantikai kutatások*, Budapest, 25-35.

Domonkosi Ágnes (2002): *Megszólítások és beszédpartnerre utaló elemek nyelvhasználatunkban*, Debrecen.

Nagy Márta (2013): „*Nem vagyok nyuszipók!*” – *Vigyázz, hogy becézed!*, <http://www.life.hu/intim/20130510-szerelem-parkapcsolat-becezo-szavak.html>